

19.

Latviešu
VALODAS
KULTŪRAS
jautājumi

1984

DAŽAS PIEZĪMES PAR UNGĀRU ĪPAŠVĀRDU ATVEIDI LATVIEŠU VALODĀ

Praksē joprojām nav skaidrības par ungāru īpašvārdu atveidošanu latviešu valodā, jo pagaidām nav norādījumu par ungāru īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu. Pēdējo gadu vērojumi liecina, ka šis jautājums ir sasāpējis.

Akli transkribējot krieviski rakstīto, dažkārt aizvirzāmos tālu no oriģināla un rodas arī neatbilstība vispārējiem īpašvārdu atveides principiem latviešu valodā.

Tā, piemēram, pēc mūsu Drāmas teātra viesizrādēm Ungārijā laikraksti it kā sacentās «Elektras» autora vārda un uzvārda nepareizā rakstībā: bija lasāms gan «*Laslo Djurko*», gan «*Laslo Gjurko*», laikam vienīgi «*Literatūra un Māksla*» rakstīja pareizi — ***Lāslo Ģurko***. Skaņu *ġ* (ungāru rakstījums *gy*) krievu valodā atveido: *де, дѐ, ду, дю, дя*. Ar krievu valodas starpniecību tulkotājs dažkārt ievieš latviešu valodā nepareizus vārdus: «*Djula*», «*Djerdjs*», «*Djendji*», kuros grūti saskatīt ungāru *Gyula, György, Gyöngyi*, kas latviski jāraksta: ***Ģula, Ģerģs, Ģeņģi***.

Arī Liepājas teātra izrādes «*Nakts serenāde*» programmā aplam uzrakstīts autora uzvārds — «*Lendjels*», ung. *Lengyel*, jābūt: ***Leņģels***.

Īsi norādījumi par atšķirībām ungāru un latviešu skaņu rakstībā varēs noderēt, atveidojot īpašvārdus, ja ir pieejams teksts oriģinālvalodā.

Ungāru valodā, tāpat kā latviešu valodā, ir īsie un garie patskaņi. Ungāru garie patskaņi ir apzīmēti ar slīpu svītriņu (vai divām slīpām svītriņām): *á, é, í, ó, ō, ú, ű*. (Slīpā svītriņa nekad neapzīmē uzsvaru, kas ungāru valodā vienmēr ir vārda pirmajā zilbē.) Vārdu

galotnēs ungāru garie patskaņi latviešu valodā atveidojami ar isajiem (*Bulcsú — Bulču, Rezső — Reže*).

Salikteņu daļā *-hāzi, -vāri, -grādi* vienmēr ir garš *ā*.

Tā kā ungāru valodā ir arī tādi patskaņi, kādu latviešu valodā nav, tad latviešu rakstībā nav iespējams pilnībā atveidot izrunu. Ungāru valodas patskaņu rakstījuma atveide latviešu valodā redzama sekojošā tabulā.

Patskaņu atveides tabula

Ungāru valodas patskaņu rakstījums	Latviešu valo- das patskaņi atveidojumā	Piemēri	
		ungāriski	latviski
a	a	Anna	Anna
á	ā	Jácint	Jácinta
e	e	Hella	Hella
é	ē	Elemér	Elemērs
eő	e	Eőtvs	Etvešs
o	o	Orbán	Orbāns
ó	o	Góda	Goda
ő	e	Ődön	Edens
ő	ē	Előd	Elēds
u	u	Ulrika	Ulrika
ú	ū	Rúzsás	Rūžāšs
ű	i	Pűnkősti	Pinkešti
ű	-	Fűzvölgy	Fizvelģa
y (atsev. gadī- jums vārdu galotnēs)		Déry	Dēri

Burts *y* aiz *g, n, l, t* apzīmē iepriekšējās skaņas mikstumu, t. i., *gy, ny, ty* atbilst latviešu *ģ, ņ, ķ*, bet *ly* izrunājams un latviešu valodā rakstāms ar *j*. Skaņas *ļ* literārajā ungāru valodā nav, tāpēc nav pareizi rakstīt

«*Cepeļa*» (ung. *Csepel*) un «*Semmelveiss*» (ung. *Semmelweis*), tie latviski rakstāmi **Čepela** un **Semmelveiss** (vācu cilmes uzvārds, tāpēc šeit *s* nav lasāms kā *š*).

Slavenā komponista uzvārdu bieži raksta nepareizi «*Kodai*» (oriģ. *Kodály*). Vairāk atbilstošs oriģinālam ir **Kodājs**. Bieži sastopamais uzvārds *Nagy* latviski valodā nevar būt «*Nagi*» vai «*Nagi*», bet gan **Nags**.

Dažos gadījumos *y* vārda galotnē tiešām apzīmē *i* (senāk ir bijusi tradīcija muižnieku kārtas personu uzvārdus rakstīt ar *y*, un tā šie uzvārdi saglabājušies arī līdz mūsu dienām). Tāpēc ungāru *Krúdy* latviski ir **Krūdi**, *Vörösmarty* — **Verešmarti**, *Enghy* — **Engi**, *Szamuely* — **Samueli** (bet: *Király* — **Kirājs**, *Mihály* — **Mihājs**, *Gergely* — **Gergejs**).

Sekojošā tabula palīdzēs orientēties ungāru līdzskaņu atveidē.

Līdzskaņu atveides tabula

Ungāru līdzskaņi un līdzskaņu kopas	Latviešu valodas līdzskaņi atveidojumā	Piemēri	
		ungāriski	latviski
b	b	Bessenyei	Bešeņeji
c	c	Cegléd	Ceglēda
ch	č	Széchenyi	Sēčeņi
cs	č	Csepel	Čepela
cz	c	Móricz	Moricis
d	d	Darvas	Darvašs
f	f	Fehér	Fehērs
g	g	Gulyás	Gujāšs
gh	g	Balogh	Balogs
gy	g	Gyöngyvér	Ģeņģvēra
h	h	Háry	Hāri
j	j	Jászai	Jāsaji
k	k	Kazinczi	Kazinci
l	l	Lehár	Lehārs
ly	j	Bolyai	Bojaji

Ungāru līdzskaņi un līdzskaņu kopas	Latviešu valodas līdzskaņi atveidojumā	Piemēri	
		ungāriski	latviski
m	m	Madách	Madāčs
n	n	Nádasy	Nādaši
ny	ņ	Menyhért	Meņhērts
p	p	Petőfi	Petēfi
r	r	Rónaszegi	Ronasegi
s	š	Sándor	Sāndors
sz	s	Szabolcs	Sabolčs
t	t	Tihany	Tihaņa
th	t	Mikszáth	Miksāts
ty	ķ	Tyukod	Ķukoda
v	v	Várhegyi	Vārheģi
z	z	Zrínyi	Zriņi
zs	ž	Zsigmond	Zigmonds

Personu vārdu un uzvārdu galotnes veidojamas šādi: 1) galotnes *-s*, *-a* pievienojamas vārdiem, kas ungāru valodā beidzas ar līdzskaņi, piemēram, *Sándor* — *Sāndors*, *Jolán* — *Jolāna*, 2) galotne *-e* atveidojumā ir tiem ungāru vārdiem, kas beidzas ar *-e*, *-ő*, piemēram, *Endre*, *Vincze*, *Jenő*, *Ernő*, *Győző*, *Rezső* — latviski *Endre*, *Vince*, *Jene*, *Erne*, *Ģeze*, *Reže*, 3) ungāru vārdi, kas beidzas ar *-i*, *-o*, latviešu valodā ir nelokāmi, piemēram, *Szabó* — *Sabo*, *Kosztolányi* — *Kostolāni*, turklāt nepieciešams iestarpināt *j*, ja galotnes *i* seko patskanim, piemēram, ungāru *Erdei*, *Jokai*, *Mannai*, *Csokonai* jāatveido ar *Erdeji*, *Jokaji*, *Mannaji*, *Cokonaji*.

Pilsētu nosaukumiem latviešu valodā būtu jābeidzas ar *-a*, piemēram, ungāru *Pozsony* (senais Bratislavas nosaukums) latviski rakstāms **Požoņa**, nevis «*Požoni*».

Ungāru uzvārdi parasti ir ar zināmu nozīmi, kas vairs nav uztverama, ja vārdu nepareizi transkribē. Tā,

piemēram, pazīstamā dzejnieka *Antala Hidaša* (no vārda *híd* — tilts) uzvārdu burtiski pārņemot no krievu valodas, rastos *Gidašs* (ung. *gida* — kazlēns).

Nepareizi uzlikta garumzīme var pārvērst *Verešu* (ung. *vörös* — sarkans) par *Vērešu* (ung. *véres* — asiņains) vai arī *Verēbu* (*veréb* — zvirbulis) — par *Vērebu* (*véreb* — asinssuns).

Izņēmuma kārtā varētu īsu, divzīlīgu īpašvārdu, kam oriģinālā divas garumzīmes, transkribēt latviski ar vienu garo patskani, ja šis vārds nav saliktenis un latviešu valodā šķiet labskanīgāks šādā veidā, piemēram, *Árpád* — **Árpads**, *Ádám* — **Ádams**, *Kádár* — **Kādars**.

Daži populāri uzvārdi, kuru rakstībā iespējamās kļūdas, pareizi rakstāmi šādi:

ungāriski	latviski
Bognár	Bognārs
Kertész	Kertēss
Lengyel	Leņģels
Mészáros	Mēsārošs
Molnár	Molnārs
Szüres	Sirešs
Török	Tereks

Ģeogrāfiskie nosaukumi, kuru rakstībā pamanītas kļūdas:

ungāriski	latviski
Újpest	Ūjpešta (nevis «Uipešta»)
Gellérthegy	Gellērtas (nevis «Hellerta») kalns
Székesfehérvár	Sēkešfehērvāra (saliktenis, kas sastāv no trim vārdiem, — jāsaglabā visas garumzīmes)

Tiszfűred
Szombathely
Ferihegy
Pécs

Tisafireda (nevis «Tisafjureda»)
Sombatheja
Ferihega
Peča (nevis «Peča»)

Biežāk sastopamie ungāru cilmes vīriešu vārdi, kuru rakstībā gadās kļūdas:

ungāriski	latviski
Ákos	Ākošs
András	Andrāšs
Árpád	Ārpāds (varētu arī būt Ārpads)
Balázs	Balāžs
Bálint	Bālints
Béla	Bēla
Dezső	Deže
Elemér	Elemērs
Gábor	Gābors
Gergely	Gergejs
Géza	Gēza
György	Ģerģs
Gyula	Ģula
István	Ištvēns
János	Jānošs
Jenő	Jene
József	Jožefs
Károly	Kārojs
Lajos	Lajošs
Lászlo	Lāslō
Miklós	Miklošs
Mihály	Mihājs
Ödön	Edens
Pál	Pāls
Sándor	Šāndors

Tibor
Zoltán

Tibors
Zoltāns

Starp sieviešu vārdiem ir vairāk starptautisku vārdu, tātad ir mazāk iespēju kļūdīties. Biežāk sastopamie tipiskie ungāru vārdi:

ungāriski	latviski
Ágnes	Āgneša
Angéla	Angēla
Aranka	Aranka
Éva	Ēva
Ibolya	Iboja
Ildikó	Ildiko
Jolán	Jolāna
Piroska	Piroška
Sára	Šāra
Sarolta	Sarolta
Timea	Timeja
Zsuzsa	Zuža

Galveno ungāru laikrakstu nosaukumus mūsu radiodiktori pēdējos gados jau lasa pareizi: ung. *Népszava* — latv. *Nēpsava*, ung. *Népszabadság* — latv. *Nēpsabadšāg*.

Ir gadījumi, kad grūti izšķirt, kurš no īpašvārdiem ir uzvārds, piemēram, *Mihály András, Lászlo Gyula*. Pēc ungāru rakstības noteikumiem ungāru tautības personu uzvārdu raksta pirmo, citu tautu pārstāvju vārdu raksta pirms uzvārda vai arī (alfabētiskos sarakstos) aiz uzvārda liek komatu.

Šad tad literatūrā sastopami sieviešu vārdi, kas atvasināti no vīriešu vārdiem ar galotni *-né*, piemēram, *Sándorné* — *Šāndorne, Imréné* — *Imrēne*. Tie ir sie-

viešu pēclaulību vārdi, kas šādā formā oficiāli ierakstīti personas dokumentos.

Nav domāts šajā rakstā aptvert visas ar ungāru īpašvārdu rakstību saistītās problēmas. Raksta mērķis ir palīdzēt izvairīties no raksturīgākajām kļūdām. Pilnīgāku pārskatu par ungāru īpašvārdu atveidošanu sniegs attiecīgie norādījumi par īpašvārdu atveidi latviešu valodā. Cerēsim, ka šis darbs drīz tiks nodots mūsu rīcībā.